

LEGAL RESEARCH AND ANALYSIS

НАЦИОНАЛНАТА КОНСТИТУЦИОННА ИДЕНТИЧНОСТ И ОСНОВИТЕ НА СПОДЕЛЕНОТО ОБЩЕСТВО

Атанас Славов¹, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме

Основната теза на статията е, че конституцията на демократичната държава съдържа ценности и принципи, които са основополагащи за формирането на споделено и солидарно общество. Една част от тези ценности са с универсална проекция и са общосподелени в свободните общества (достойнството и свободата на личността, върховенството на правото, социалната държава). Друга част са функция на културно-историческото формиране на модерната нация (признаване на официален език, традиционната религия, националното единство). Ценностното ядро на конституцията е в основата на националната конституционна идентичност, която се признава и защитава в европейския интеграционен процес.

Ключови думи: национална конституционна идентичност, конституционни ценности, културно-историческо формиране на нацията, споделено общество, солидарност, участие.

NATIONAL CONSTITUTIONAL IDENTITY AND THE FOUNDATIONS OF SHARED SOCIETY

Atanas Slavov², Sofia University "St. Kliment Ohridski"

Abstract

This article explores the role of national constitutional identity with its core values and principles in building shared society. One part of these values has universalist meaning and are widely accepted among the free societies (personal dignity and freedom, the rule of law,

¹ Атанас Славов е доцент, юрист - конституционалист, доктор по право на Университета на Глазгоу и доктор по конституционно право на СУ „Св. Климент Охридски“. Преподавател по публичноправни науки в СУ (катедра „Публична администрация“). Министър на правосъдието (2023-2024), народен представител в продължение на няколко мандата. Автор на монографиите „Гражданското участие в конституционната демокрация. Публичноправни перспективи“, „Върховенството на конституцията. Същност и гаранции“, както и на десетки статии и студии в сферата на конституционното право, реформите на съдебната власт, антикорупционното законодателство и политики, гражданското участие, правото и религията, политическата теология.

² Atanas Slavov is an Associate Professor, Constitutional Lawyer, Doctor of Laws from the University of Glasgow, and a Doctor of Constitutional Law from Sofia University "St. Kliment Ohridski". Lecturer in Public Law Sciences at Sofia University (Public Administration Department). Minister of Justice (2023-2024), Member of the National Parliament for several terms. Author of the monographs "Civic Participation in Constitutional Democracy. Public Law Perspectives" and "The Supremacy of the Constitution. Essence and Guarantees", as well as dozens of articles and studies in the field of constitutional law, judicial reforms, anti-corruption legislation, and policies, civic participation, law and religion, political theology.

welfare state). Other part is of more specific national origin, it is a function of the process of culture-historical formation of the nation (recognition of official language, of traditional religion, of national unity). These values and principles are at the core of national constitutional identity which is to be protected in the European integration process.

Keywords: constitutional values, rule of law, shared society, national constitutional identity, culture-historical formation of the nation, solidarity, social cohesion

Общоприета е тезата, че конституцията на демократичната държава дава израз на основополагащите политически ценности и принципи, които определят политическата и правната система на обществото в конкретен национален културен контекст. Конституцията съдържа условията на обществения договор, визията и възможностите за обществено развитие, ценностите и институциите, които са в основата на едно свободно и плуралистично общество, организирано като национална държава.

Социално-политическият аспект на конституцията – да осъществява интегрираща и символна функция в обществото, може да бъде разкрит в рамките на една концепция за конституционна демокрация, която включва освен принципите и механизмите за ограничаване на властта, така и важни ценностни аспекти, които позволяват да се изгражда „едно справедливо общество, което предлага честен шанс на своите граждани да работят заедно в мир за един добър живот за самите тях и техните семейства“ (Murphy, 2007, 68). Конституционната демокрация е политическата рамка на сътрудничество и взаимодействие между гражданите като свободни и равни членове на политическата общност. Самите тези ценности и принципи са инкорпорирани в конституциите на модерните либерални държави, част са от обществения договор и конституционния консенсус в условията на разумен светогледен плурализъм (Ролс [Rols] 1999, 233-243). По-широкото понятие за конституционализъм и конституционна демокрация, възприето тук, включва култивирането на гражданската култура и участие, които допринасят за стабилността на политическите институции (Murphy, 2001, 14-17). В този смисъл ценностно базираната конституция е ключова за изграждането на едно споделено общество, възприемано като стабилно, сигурно, толерантно, с по-висока степен на социална кохезия, гарантиращо достойнството, правата и свободите на всички свои граждани, както и равните възможности за индивидуално развитие (Kuttner and Eiran, 2021, 81-95).

НАЦИОНАЛНАТА КОНСТИТУЦИОННА ИДЕНТИЧНОСТ И КОНСТИТУЦИОННИТЕ ЦЕННОСТИ

Задълбочаването на европейския интеграционен процес – наред с позитивите, които носи, поставя обществата на държавите членки пред рисковете от нарастваща вътрешна дезинтеграция и конфликти. От една страна, европейското гражданство с целия признат каталог на основни права и свободи; вътрешния пазар, основан на четирите свободи на движение; Шенгенското пространство без вътрешни граници и членството в Еврозоната правят принадлежността към националните държави по-скоро флуидна, гъвкава, отворена. От друга страна, интензивните процеси на миграция от конфликтни региони и държави извън ЕС внасят все повече несигурност, културна другост, водят

до социални напрежения и конфликти, които все по-често намират радикален и популистски политически отговор. Наред с това в някои от европейските държави има традиционно силни регионални и локални идентичности, които винаги са конкурирали националната (например в Испания, Белгия, Италия). В този контекст търсенето на баланс между споделената европейска рамка на ценностите и принципите, общи за държавите членки, и съществуването на специфични национални ценности, принципи и структури, които са част от националната конституционна идентичност и трябва да бъдат съхранявани и защитавани, е подход, който намира основа както в първичното право на ЕС, така и в конституциите на държавите. Това е крехък баланс между отвореност и интеграция, от една страна, идентичност и национална солидарност, от друга.

Тяхното зачитане от институциите и органите на ЕС очертава и границите на европейския интеграционен процес. Съществено измерение на европейската интеграция е самоограничаването на суверенитета на държавата членка в определени области (функционално ограничен суверенитет), така че да бъде вписан в конституционната архитектура на ЕС и в съюзната правна система (Семов [Semov] 2021, 36-37). Това става именно чрез гарантирането на националната конституционна идентичност *vis-à-vis* правото на ЕС, а не чрез запазване на пълния обем и обхват на държавния суверенитет (както е при членство в класическите международни организации). Опитът за постигане на специален баланс между европейската идентичност, която е в процес на еволюция и изграждане, и националната конституционна идентичност е намерил израз в чл. 4, ал. 2 от Договора за Европейския съюз (ДЕС): „Съюзът зачита равенството на държавите членки пред Договорите, както и националната им идентичност, присъща на техните основни политически и конституционни структури, включително по отношение на местното и регионалното самоуправление. Той зачита съществените функции на държавата и по-специално онези, които имат за цел да осигуряват нейната териториална цялост, да поддържат обществения ред и да опазват националната сигурност. По-специално, националната сигурност остава единствено в рамките на отговорността на всяка държава членка“.

Зачитането на националната конституционна идентичност като основа на солидарното и споделено общество в конкретна държава членка е особено важно предвид действието на основни принципи на правото на ЕС – *примат и директен ефект* по отношение на правните системи на държавите членки. В този контекст националната конституционна идентичност предполага придържане към една умерена концепция за *относителния*, а не абсолютния примат на правото на ЕС (Bogdandy and Schill, 2011, 1419). Националната конституционна идентичност се явява свързващото звено между правото на ЕС и вътрешното конституционно право при формирането на съставния европейски конституционализъм. В контекста на ДЕС националната конституционна идентичност включва разбирането, че самите държави са членки на ЕС по силата на техните суверенни решения, приемайки както ценностите и принципите на една интегрирана политическа общност, така и необходимите европейски институционални структури и ограничения на собствената си оригинална власт и компетентност (Bogdandy and Schill, 2011, 1425-1426). При евентуалното възникване на нормативни

колизии между националното конституционно право и правото на ЕС, те трябва да се разрешават в съответствие с принципа на *лоялно сътрудничество* и при активен конституционен диалог с институциите на Съюза. Нещо повече, именно националната конституция задължава всички държавни органи да спазват правото на ЕС и да съдействат за развитието на Съюза. Решаващото в случая трябва да е чувството за *общност и принадлежност*, за споделеност на основните ценности, принципи и права на личността, върху които е изградена тази наднационална политическа общност, създаваща конституционен съюз между държавите (Pernice, 2014, 184-201).

Самото понятие за национална конституционна идентичност включва ограничен кръг принципи и норми, които отразяват национални специфики, основополагащи за политическата идентичност. Както А. Семов поддържа, „Зачитането на националната конституционна идентичност на държавите членки (в нейните два аспекта: политико-институционен и културно-исторически) е *принцип*, естествено присъщ на природата на съюзната конструкция. Принципът се изразява в задължение на ЕС и право на държавите членки. Това е основно право на членуващата в ЕС суверенна държава (на зачитане на нейната национална конституционна идентичност) – *право инцидентно да се отклони* от изпълнение на свое съюзно задължение“ (Семов, [Semov] 2021, 215).

Основен източник на националната конституционна идентичност е конституцията на държавата членка с прокламираните в нея *висши ценности и принципи*, както и някои специфични конституционни структури или характеристики (федерализъм, регионална автономия, местно самоуправление, конституционен статут на религията). Конституционната идентичност на държавата членка включва единствено онези специфични елементи на националната идентичност, които са намерили изрично конституционно изражение, т.е. са основополагащи за политическия и конституционния ред на държавата (Семов [Semov] 2021, 52-54).

В литературата, посветена на конституционната идентичност, се разкриват различни аспекти на понятието. От една страна, конституционната идентичност се разглежда като израз на общоприетите политически и правни ценности в конкретна национална общност, а от друга, като фундаменталните елементи на конкретен конституционен ред като израз на неговата индивидуалност (Calliess and Schyff, 2020, 3-8). Съществува също разбиране както, че реалната историческа и културна идентичност на една държава не съвпада по необходимост с нейната конституционна идентичност, така и тезата, застъпвана в голяма част от съдебната практика и в литературата, че в контекста на правото на ЕС тези две понятия трябва да се разглеждат като синоними (Maes, 2024, 17-18). Следва да се отчита обаче, че не всички елементи на националната идентичност, а само тези, които са изведени на конституционно ниво и имат своя защитен статус в конституцията на държавата членка, формират националната конституционна идентичност.

Обикновено разпоредбите, формулиращи елементи на конституционната идентичност, се съдържат в преамбюла или в онези части на конституцията, посветени на основните ценности, принципи, права и свободи на личността, формата на управление и формата на държавно устройство. Конституционната идентичност е в пряка връзка и отразява *ценностното ядро* на конституцията (Maes, 2024, 15-17).

В българската конституционна литература понятието за национална конституционна идентичност също е предмет на изследване. М. Белов разглежда националната конституционната идентичност като мост между вътрешния и европейския конституционализъм, поддържайки ЕС като съставен конституционен ред. Конституционната идентичност осъществява различни функции: легитимационна, гарантиска, свързваща, разграничаваща и разделяща, идеологическа и функция по конституционно и политическо самопознаване (Белов [Belov] 2017, 72-97). Според Белов конституционната идентичност се превръща, от една страна, в легитимация за ограниченията на върховенството на конституцията и суверенитета на държавата, произтичащи от правото на ЕС, а от друга, в легитимна алтернатива на самия суверенитет, защитаваща базисните ценности и принципи на националната политическа общност. С конституционната идентичност се легитимира прехвърлянето на компетентности, произтичащи от конституцията на държавата към наднационалните институции на ЕС. Конституционната идентичност следва да се разглежда като гаранция както по отношение на ключови елементи на суверенитета на държавата, така и на върховенството на националната конституция и на основните ценности, принципи и институционални форми, защитени чрез него (Белов, 2017, 76-86). В исторически контекст българската конституционна идентичност се отличава със следване на европейски политически и конституционни образци както при рецепцията на модерен правен корпус в следосвобожденска България, така и при интеграцията на страната в европейските политически общности – Съвета на Европа и Европейския съюз (Белов, 2017, 134-137).

Представяйки понятието за конституционна идентичност в сравнителноправен и европейски контекст, Г. Близнашки стига до извод и относно българското измерение. В исторически план по време на действието на Търновската конституция българската конституционна идентичност включва либералната и демократична конституционна традиция, основана на всеобщото избирателно право, парламентаризма и правата на човека (въпреки многобройните случаи на тяхното ерозиране или нарушаване). След излизането от тоталитарния режим и приемането на демократичната Конституция от 1991 г. конституционната идентичност включва *ценностното ядро* на основния закон – ценностите, определени в преамбюла на Конституцията; републиканската и парламентарна форма на управление на държавата; унитарната форма на държавно устройство; гаранциите за основните права и свободи; върховенството на конституцията и непосредственото действие на нейните разпоредби. В по-широк контекст като елементи на националната конституционна идентичност са включени официалният характер на българския език (чл. 3 КРБ) и признаването на източноправославното вероизповедание за традиционна религия (чл. 13, ал. 3 КРБ) (Близнашки [Bliznashki] 2018, 229-236). Без изрично да са споменати от автора, основните конституционни принципи на правовата държава, разделението на властите и народният суверенитет би следвало да са включени в разбирането за конституционна идентичност, доколкото се реализират във или чрез изброените по-горе форми и елементи.

Конституционните ценности, представени и в преамбюла на българския основен закон, и в първата глава, посветена на основните начала, са в основата както на политическата същност на конституцията, така и на националната конституционна идентичност. Конституцията има своите ценностни основания в широко споделяна концепция за справедливост и честност в обществото на свободни и равни граждани (Dworkin, 1995, 219-224). Самата конституция има морално-политическа същност, която се разкрива в нейната функция да бъде истински *закон на свободата*, който да е ключов ориентир при решаването на обществено-политически спорове и конфликти (Dworkin, 1996, 7-12). Без да предписва конкретно политическо поведение, конституцията с нейните принципи и ценности задава не само рамката (пределите) на политическото и институционалното действие, но и ориентири по пътя за решаване на важни обществени проблеми, включително за постигането на социална кохезия, споделеност и солидарност в едно общество, изобилстващо от конфликти и противоречия от различен порядък. Няма да е преувеличено да се твърди, че конституционните ценности и принципи осигуряват онази минимална степен на общност и споделеност, както и на съвместно институционално действие, без които самото понятие за политически организирано общество би било трудно мислимо. В този смисъл именно те са в основата на възможността за постигане на някаква форма на споделено общество с различни опции за социално включване и участие.

ПРЕАМБЮЛЪТ И ОСНОВНИТЕ НАЧАЛА НА КОНСТИТУЦИЯТА КАТО ИЗТОЧНИК НА ЦЕННОСТИ НА СПОДЕЛЕНОТО ОБЩЕСТВО

Съвременните демократични конституции, изпълняващи не само гарантиска функция (функция по ограничаване на властта), но и легитимираща функция, дават преди всичко израз на основните ценности и принципи на *обществения договор* между свободни и равни граждани (Шнапер [Shnaper] 2001, 88-90). Сред тези основополагащи и общосподелени принципи и ценности на демократичната държава са върховенството на правото (правовата държава), народният суверенитет, разделението на властите, основните права и свободи, равенството на всички граждани пред закона, възможностите за пряко гражданско участие. Като своеобразна *харта на ценностите* – според определението на Франк Майкълман, конституцията е *достойна за уважение* (*respect-worthy*): тя заслужава да бъде зачитана и спазвана от гражданите и основните политически актьори заради всички онези ценности, публични блага, права и интереси, които осигурява (Майкълман [Maykalman] 2006, 162-181).

В преамбюла на конституцията по традиция се включват фундаменталните *ценности и принципи*, около които се обединява политическата общност на свободните и равни граждани, конституирайки своята суверенна държавност. Преамбюлът на съвременните демократични конституции съдържа по същество *визията* и *мисията* на държавата като политическа организация. В Конституцията от 1991 г. на първо място е поставена привързаността към *общочовешките ценности* свобода, мир, хуманизъм, равенство, справедливост и търпимост; правата на личността, нейното достойнство и сигурност са признати и издигнати във върховен принцип. Това са универсалистките измерения на националната конституция. В йерархията на ценностите те предшестват, балансират и

контекстуализират чувството за национална идентичност, отразено в неотменимия дълг да се пази националното и държавното единство на България. Целта на приемането на Конституцията е създаването на *демократична, правова и социална държава*.

Цялостната визия за същността на съвременната българска държава е разкрита във връзка с принципа на правовата държава: „Република България гарантира живота, достойнството и правата на личността и създава условия за свободно развитие на човека и на гражданското общество“ (чл. 4, ал. 2 КРБ). Тази ориентирана към защитата на достойнството, свободата и правата на човешката личност същност на държавата се реализира във взаимовръзка с участието на страната в изграждането и развитието на Европейския съюз. Конституционната идентичност на държавата е изградена около универсалните ценности и принципи (типични за либералния конституционализъм), които са контекстуализирани по такъв начин, че да съответстват на етапа на развитие на националната държава (единството на нацията, защитата на териториалната цялост на страната, независимостта) (Близнашки [Bliznashki] 2018, 219-236). Разбира се, в съвременния европейски контекст конституционната идентичност на страната е *инклузивна и отворена*. Този аспект намира израз в пълноправното участие в различни международни и наднационални организации (във все по-федерализиращия се Европейски съюз, в Съвета на Европа, в НАТО и др.), в които споделено се упражняват ключови политически функции, а в техните органи и институции изработват общи стандарти, които пряко въздействат върху политиките и законодателството на държавите членки.

Ценностите, около които се формира конституционната идентичност, имат *интегрираща функция* по отношение на политическата система и обществото (Близнашки [Bliznashki] 2018, 74). Интегриращата функция е в пряка връзка с изграждането на споделено общество и култивирането на по-високи нива на социална кохезия и солидарност между членовете на националната политическа общност. В този смисъл от ключово значение са не само универсалистките и либералните ценности (свобода, достойнство, хуманизъм, равенство, справедливост, толерантност, права на личността), както и принципите на конституционната държава (върховенство на правото, разделение на властите, народен суверенитет), прокламирани в конституцията. От особена важност за националната конституционна идентичност са и ценностите, свързани с *културно-историческото формиране на нацията* – определянето на българския език като официален за държавата, принципът за единство на нацията, признаването на източното православие за традиционна религия. Тези ценности следва да бъдат разглеждани като признаващи и закрепващи преди всичко едно фактическо състояние, а не да бъдат целенасочено налагани и инструментализирани за постигане на някаква национална културна хомогенност. Спорна е тезата на Г. Близнашки, че „... културната хомогенност на преобладаващата част от населението на държавата е единствената здрава основа за публичната власт. Националната интеграция е ориентиране към постигане и поддържане на относителна културна хомогенност“ (Близнашки [Bliznashki] 2018, 71). Културните аспекти на националната интеграция са само едно от възможните измерения за постигане на солидарно и споделено общество. Превръщането на правата за политическо и гражданско участие в реалност,

прилагането на правата за социално включване и грижа (активно гражданско участие, публично образование, достъпно здравеопазване, конкретни социални права) допринасят за изграждане на публичен етос на солидарност и споделеност в обществото. Българската конституция съдържа всички тези условия и предпоставки, но фактичката конституция (реалните обществени връзки и отношения) и доминиращата политическа култура са силно конфликтни и антагонистични.

Основни ценности и принципи на конституцията, формиращи конституционната идентичност, създават базисните предпоставки за социална кохезия и в плуралистичните западни общества. Класическият образец на либералния конституционализъм – Конституцията на САЩ от 1787 г., съдържа в преамбюла си *ценностите и целите* на новоучредената федерална държава: да се създаде „посъвършен съюз“, да се осигури „вътрешното спокойствие“, да се издигне „всеобщото благосъстояние“, да се „утвърди справедливостта“, да се осигурят „благата на свободата“ за всички граждани. Необходимо е близо столетие, за да се реализират поне частично тези обещания и ценности за по-голяма част от американските граждани (отмяната на робството и създаване на гаранции за правата и равенството на всички американски граждани). Откритостта към промяна и адаптиране към новите политически и социални условия е важна част от американския конституционализъм (Ackerman, 1984). Този процес е в основата на изграждането на едно по-включващо общество. Така например съдържанието на принципа за равенство на всички пред закона еволюира, като се използва за обосноваване и признаване на изборителните права на жените (началото на XX в.); отмяната на расовата сегрегация (средата на XX в.); признаването на правата на различни малцинства, включително на сексуалните малцинства (края на XX в. и началото на XXI в.). В резултат на поредица от реформи, вдъхновени от и основани на конституционните ценности, американското общество става по-отворено, солидарно и включващо гражданите, принадлежащи към различни малцинства (расови, етнически, религиозни, културни, сексуални и др.). През последното десетилетие обаче – с възхода на крайнодесния популизъм (под формата на движението MAGA на президента Тръмп), тази тенденция е на път да бъде прекъсната и цялостно ревизирана.

В конституциите на европейските държави, приети след Втората световна война (в Западна Европа), както и след края на комунистическия режим в източната част на континента, също могат да бъдат открити ясно формулирани ценности и принципи на управлението.

Така например в Конституцията на Италия е предвидено, че държавата признава и гарантира ненарушимите права на личността, като в същото време изисква изпълняване на основните задължения на политическата, икономическата и обществената солидарност (чл. 2). Наред с това се приема, че е задължение на държавата да отстранява различните препятствия от икономическо и социално естество, които ограничават свободата и равенството на гражданите, като по този начин се препятства пълноценното развитие на човешката личност и ефективното участие на всички работници в политическата, икономическата и социалната организация на страната (чл. 4). Като се има предвид, че в чл. 1 на италианската конституция държавата е

дефинирана като *демократична република, основана на труда*, става пределно ясно, че една от стратегическите ѝ цели е да *гарантира социалната справедливост и солидарността в обществото*. Това от своя страна предполага балансиране на свободата на пазара с принципите на общото благо, включително възприемане на принципите и изграждане на институциите на *социалната държава*. Възприема се на конституционно ниво, че свободната икономическа инициатива не може да бъде насочена срещу общото благо или да бъде осъществявана по такъв начин, че да се накърнят безопасността и сигурността, свободата и човешкото достойнство. Наред с това се предвижда, че частната икономическа дейност може да бъде контролирана и координирана по такъв начин, че да бъде ориентирана към постигане на социално значими цели (чл. 41). В своята съвкупност изброените ценности и принципи създават условия за развитие на едно солидарно общество.

В Основния закон на Германия от 1949 г. държавата е дефинирана като *демократична и социална правова държава* (чл. 20). Нейна основна цел е защитата на човешкото достойнство и на правата на човека като неотменима ценност. Цялата конституция е проникната от респект към правата на човека, като са създадени достатъчно ефективни гаранционни механизми за тяхното спазване. Този първостепенен държавен ангажимент е своеобразна реакция на предходния период на авторитаризъм и тоталитаризъм с присъщите им методи за подчиняване на личността на висшите интереси на държавата или едноличната воля на лидера. Социалният характер на държавата намира израз и в обширния каталог на гарантирани социални права в законодателството на федерацията и на регионите, които подкрепят равенството на гражданите и защитават човешкото достойнство в реален житейски контекст.

В Конституцията на Испания от 1978 г., с която се преодолява наследството на авторитарния режим и се поставят основите на демократичната правова държава, се съдържат ясно дефинирани ценности, принципи и цели, които следва да бъдат въплътени в новата политическа реалност. Заявените основни ценности и цели са установяване на справедливост, свобода и сигурност; ангажимент в подкрепа на благоденствието на цялата испанска нация; гарантиране на върховенството на правото, на правата на човека и на правата на различните национални общности; насърчаване на демократичното съвместно съществуване; подкрепа за развитието на културата и икономиката, които да осигурят достойно качество на живота за всички в обществото. От тези абстрактно заложили стратегически цели следват по конкретни и разгърнати цели в отделните части на конституцията – особено във връзка с въвеждане на елементите на социалната държава като институционална рамка за изграждане на солидарно общество.

Конституцията на Полша от 1997 г. също е ценностно ориентирана. Държавата е дефинирана като *общо благо* за всички нейни граждани (чл. 1), като демократична правова държава, прилагаща принципите на социалната справедливост (чл. 2). Социалното измерение е включено при изграждане на икономическата система на държавата: социалната пазарна икономика, основана на свободата на икономическата дейност, частната собственост и солидарността, диалога и сътрудничеството между социалните партньори (чл. 20).

В Основния закон на Унгария от 2011 г., проникнат от доминиращата в обществото и в унгарската политика социално-консервативна идеология, се поставя акцент върху „традиционните ценности“. В преамбюла за основна цел е обявено постигането на благоденствие, сигурност, ред, справедливост и свобода. Сред основните начала на конституцията е формулирана отговорността на държавата за съдбата на унгарците, живеещи отвъд границите на страната, като се поемат ангажменти за подпомагане и развитие на тези унгарски общности, за съхраняване на унгарската идентичност, за защита на техните индивидуални и колективни права. За семейството и децата е предвидена специална социална защита. Защитата на християнското наследство, развиването на националната унгарска култура, опазването на унгарската идентичност и език са важна част от обявената конституционна идентичност, която е в основата на изграждането на едно солидарно общество. Ролята на семейството и нацията е подчертана като „главна рамка на общото ни съществуване“, а като „основни споделени ценности“ са обявени лоялността, вярата и любовта.

* * *

В конституцията на демократичната и правова държава се отразяват основополагащите ценности и принципи на общността на свободните и равни граждани. Съществена част от тези ценности и принципи формират националната конституционна идентичност в контекста на задълбочаваща се европейска интеграция, като в същото време съдържат условията и възможностите за създаване на едно сплотено и солидарно общество.

В конституционните демокрации ценностите, като достойнството и свободата на човека, върховенството на правото (правовата държава), създаването на условия за благосъстоянието на обществото и изграждането на социалната държава, както и специфични национални ценности, отразяващи културно-историческото формиране на нацията (официалният език, традиционната религия, единството на нацията), са в основата на формирането на социална кохезия и солидарно общество. В своята цялост, вътрешна йерархичност и връзки тези ценности и принципи разкриват конкретната конституционна идентичност на националната държава, която трябва да се защитава срещу ерозия отвътре или заплахи отвън.

БИБЛИОГРАФИЯ

Белов, М. (2017) Българската конституционна идентичност, София: Сиби. [Belov, M. (2017) Balgarskata konstitutsionna identichnost, Sofia: Sibi.]

Близнашки, Г. (2018) Конституцията. Същност, функции и върховенство, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2018. [Bliznashki, G. (2018) Konstitutsiyata. Sashtnost, funktsii i varhovenstvo, Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2018.]

Майкълман, Ф. (2006) Договор за легитимност ли е конституцията. – В: Йотов. С. (състав.) Конституционализъм. София: Агата-А, с.162 – 181. [Maykalman, F. (2006) Dogovor za legitimnost li e konstitutsiyata. – V: Yotov. S. (sastav.) Konstitutsionalizam. Sofia: Agata-A, s.162 – 181.]

Ролс, Дж. (1999) Политическият либерализъм. София: Обсидиан. [Rols, Dzh. (1999) Politicheskiyat liberalizam. Sofia: Obsidian.]

Семов, А. (2021) Защита на националната конституционна идентичност в Европейския съюз. София: БАН. [Semov, A. (2021) Zashtita na natsionalnata konstitutsionna identichnost v Evropeyskia sayuz. Sofia: BAN.]

Шнапер, Д. (2001) Общността на гражданите. Върху модерната идея за нация. София: ЕОН-2000. [Shnaper, D. (2001) Obshtnostta na grazhdanite. Varhu modernata ideya za natsia. Sofia: EON-2000.]

Ackerman, B. (1984) *We The People: Foundations*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Bogdandy, A. V. and S. Schill (2011) Overcoming Absolute Primacy: Respect for National Identity under the Lisbon Treaty. *Common Market Law Review* 48, 1417 – 1454.

Calliess, C. and, G. van der Schyff (2020) Constitutional Identity Introduced. In Calliess, C. and G. van der Schyff (eds.) *Constitutional Identity in a Europe of Multilevel Constitutionalism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dworkin, R. (1996) *Freedom's Law. The Moral Reading of the American Constitution*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Dworkin, R. (1995) *Law's Empire*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Kuttner, R. and Eiran, E. (Winter 2021) Shared Society: Concept, implantation and the road ahead. In *Conflict Resolution Quarterly*, Volume 39, Issue 2, 81 – 95.

Maes, C. (2024) *The Notion of Constitutional Identity and its Role in European Integration*. Brussels: European Parliament.

Murphy, W.F. (2009) Designing a Constitution: Of Architects and Builders. *Texas Law Review*, 87(9), pp. 1303 – 1337.

Murphy, W. F. (2007) *Constitutional Democracy. Creating and Maintaining a Just Political Order*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.

Murphy, W. F. (2001) Alternative Political Systems. In: Sotirios A. Barber & Robert P. George (eds.) *Constitutional Politics: Essays on Constitution Making, Maintenance, and Change*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 9 – 40.

Pernice, I. (2014) The EU – A Citizens' Joint Venture. Multilevel Constitutionalism and Open Democracy in Europe. In: José M. Magone (ed.) *Routledge Handbook of European Politics*, Abingdon, UK: Routledge, 184 – 201.